

VÁLEČNÝ FOTOGRAF ROGER FENTON

Michal Šimůnek

Roger Fenton (1819–1869) byl uznávaným průkopníkem a propagátorem fotografie na britských ostrovech. Stál u zrodu Královské fotografické společnosti, fotografoval architektonické památky, romantické krajiny, zátiší a módní portréty. Byl oficiálním fotografem Britského národního muzea a dvorním fotografem královny Viktorie, prince Alberta a jejich početného potomstva. Do historie se však zapsal zejména jako první válečný fotograf.¹

V létě roku 1853 vypukla krymská válka mezi Ruskem a na obranu napadeného Turecka vytvořenou aliancí Anglie, Francie, Turecka a Sardinského království. Tato válka má v historii válečných konfliktů hned několik prvenství: poprvé zde byla použita taktika pozíční války, kdy se bojuje na stabilizovaných frontách; poprvé zde byl ve značné intenzitě nasazen lékařský a ošetrovatelský personál; a poprvé v historii válečných konfliktů se zde dostaly ke slovu železnice, telegraf a také fotografie.

I když válka skončila v lednu 1856 kapitulací Ruska, což posílilo velmocenské postavení Británie v Evropě, potýkala se spojenecká vojska s celou řadou zejména organizačních problémů. V zimě na přelomu let 1854 a 1855 byla situace pro Angličany a jejich spojence obléhající Sevastopol dosti nepříznivá. Vojenská ležení se utápěla v blátě, polní lazarety byly přeplněné, vojáci nebyli vybaveni na krutou zimu a nadto se ve vojsku rozšířila epidemie cholery. Pro britské vojenské velení a vládu by tato situace zřejmě příliš mnoho neznamenal, kdyby o tristním postavení vojsk neinformovali britskou veřejnost reportéři významných *The Times* Thomas Chenery a William Russell. Jejich reportáže popisovaly neschopnost a nezodpovědnost britského velení a z toho vyplývající utrpení vojáků. Dle jejich zpráv pouhých dvacet procent vojáků přežilo život při boji, zatímco zbylé oběti zapříčinil krutý mráz nebo epidemie cholery. Britská veřejnost toužící po historkách o hrdinských činech, velkolepých vítězstvích a vyvešákových důstojnících byla stále více pobouřena a vláda lorda Aberdeena i přes urputné vysvětlování a zapírání byla nucena v únoru roku 1855 odstoupit. Princ Albert se rozhodl nepříznivým reportážím dopisovatelů *The Times* čelit, a proto vyslal na Krym Rogera Fentona s úkolem nefotografovat mrtvá těla a vykreslit britskou armádu v co nejlepším světle.²

Do hlavního tábora spojenců v přístavu Balaklava přijel Fenton i se svým kočím Marcusem Sparlingem a kuchařem Williamem 8. března roku 1855. Přivezl si s sebou vůz původně určený na rozvoz vína, který upravil na fotografickou laboratoř, sklad, kuchyň a ložnici v jednom, a dalších třicet šest zavazadel obsahujících pět fotografických přístrojů různých formátů, kolem sedmi set skleněných desek, nádoby s chemikáliemi, vybavení kuchyně, postroje pro tři koně, konzervované potraviny, stan a celou řadu dalších věcí, které byly nezbytné pro fotografování v terénu.

Motiv Fentonovy cesty na Krym nebyl zřejmě čistě politický. Na cestu byl sice vybaven požehnáním a průvodním dopisem od prince Alberta, finančně však jeho cestu zajišťoval vydavatel Thomas Agnew z Manchesteru, který si od Fentonovy cesty sliboval spíše komerční než politický úspěch. Nejpravděpodobnější je, že oba motivy hrály přibližně stejnou roli,

¹ Fenton ve skutečnosti nebyl prvním válečným fotografem, neboť krymskou válku fotografoval již od jejího vypuknutí v roce 1853 dvorní malíř a fotograf rumunského šlechtického dvora jménem Carol Popp de Szathmari. Přestože ještě před příjezdem Fentona sklízel Szathmari za své fotografie obrovský úspěch, jeho snímky se nedochovaly, a tak je prvenství válečného fotografa přisuzováno Fentonovi.

² Fenton nebyl první fotografem, kterého se britská oficiální místa snažila poslat na Krym. Hned po vstupu Británie a Francie do války v roce 1854 odjel na Krym portrétní fotograf z Manchesteru Richard Nicklin, který se však i se svými dvěma pomocníky ztratil v bouři v listopadu roku 1854. Vojenské velení poté vybralo dva poddůstojníky, které nechalo vyškolit ve fotografickém řemesle a na jaře roku 1855 je vyslalo na bojiště. Ani jejich mise nebyla zřejmě úspěšná, jejich fotografie se nedochovaly a neexistují o nich ani žádné zmínky.

neboť se vzájemně spíše podporovaly než vylučovaly. Vláda i Agnew měli zájem zejména o idealizovaný, romantický a "bezkonfliktní" obraz války, o snímky důstojníků a historicky zajímavé portréty a scenérie. V žádném případě netoužili po fotografiích válečného utrpení, které by pobuřovaly veřejnost a byly tak komerčně a politicky nevyhovující.

Ačkoli za "ne-válečný" a Russellovým reportážím odporující charakter Fentonových fotografií vděčíme zejména těmto okolnostem, charakter jeho fotografií byl do značné míry určován i stávající fotografickou technikou a nepříznivými přírodními podmínkami panujícími v letních měsících na Krymu. Tehdejší fotografická technika a kolódiový proces umožňovaly expoziční doby od tří do dvaceti sekund, což vylučovalo pořizování jakýchkoli akčních scén. Nadto se Fenton nemohl zúčastňovat bojů, protože jeho vůz nezbytný pro fotografování byl příliš jednoduchým cílem pro nepřítele. Práci mu ztěžovalo i obrovské vedro. Fenton tak mohl pracovat pouze od pěti do deseti hodin dopoledne, poté byly podmínky pro mokrý kolódiový proces nepříjemné, protože docházelo k předčasnému zasychání chemikálií.³

Fenton strávil s britskou armádou čtyři měsíce při obléhání Sevastopolu, během nichž pořídil 360 fotografií, které z výše zmíněných důvodů plně odpovídaly jak představě prince Alberta, tak jeho manchesterského mecenáše. Mezi Fentonovými snímky tak nenalezneme žádné mrtvé a trpící vojáky ani děsivé a akční bojové scény. Největší část tvoří statické a teatrální portréty důstojníků a zbytek snímků zobrazuje rádooby autentické, avšak naaranžované skupiny dobře vyhlížejících a většinou v táboře odpočívajících vojáků, ošetřované a opečovávané zraněné a panoramatické pohledy na přístav Balaklava a Sevastopol. Jen výjimečně se objeví z propagandistického ducha vybočující liduprázdná a nehostinná bojiště, jako například snímek *Valley of the Shadow of Death*, na kterém se kamenitým údolím pod prázdnou oblohou táhne prašná cesta pokrytá dělovými koulemi. Jedná se o scénu bez jakékoli heroizující či idealizující pózy, konotující spíše beznadějí, marností a děsivostí válečných událostí.⁴ Nicméně celkově vyznívá soubor Fentonových fotografií, jako by válka na Krymu byla spíše jeden velký piknik než bezohledné a špatně organizované tažení.

Fotografie honosící se v té době nezpochybnitelným kreditem objektivního obrazu skutečnosti působily na veřejnost silněji než Russellova slova, veřejnost se uklidnila a nabyla přesvědčení, že přinejmenším je o vojáky dobře postaráno po utrpeních z předešlé zimy. Nadto jsou Fentonovy snímky vynikajícími fotografiemi (kolódiový proces poskytoval snímky vynikajícího rozlišení a vysoké tonální kvality), jejichž "krása" se rovněž podílela na usmíření rozhořčené veřejnosti.

Fenton odjel z Krymu v červnu roku 1855 po dlouho připravovaném, avšak neúspěšném útoku na Sevastopol. Ještě před odjezdem se nakazil cholerou, která jej nakonec roku 1862 zřejmě společně s komerčním neúspěchem jeho fotografií (o které veřejnost ztratila s koncem války zájem) přinutila ukončit fotografickou kariéru a byla zřejmě i hlavní příčinou jeho smrti o sedm let později.

Díky Rogeru Fentonovi vstoupila fotografie na válečná bojiště spíše jako nástroj politiky a komerčních zájmů než jako nástroj fakta respektujícího zpravodajství. Fentonovy fotografie jsou jedním z prvních příkladů propagandistické kampaně proti odpůrcům války na domácí frontě a bezesporu prvním záměrným použitím fotografií k propagandistickým účelům.

Literatura

Frizot, Michel (1994): *Nouvelle Histoire de la Photographie*. Paris: Bordas.

³ Když chtěl Fenton začít fotografovat, musel vyčistit desky, pokryt je kolódiem s příměsí bromidu nebo jodidu draselného a počkat, až na nich souvislá vrstva utvoří film, potom je zcitlivit ponořením do dusičnanu stříbrného, vlhké vsunout do světlotěsných kazet a po naexponování je ještě vlhké vyvolat.

⁴ Po odjezdu Fentona fotografovali na Krymu James Robertson a Félice Beato. Jejich snímky mnohdy zobrazovaly mrtvé a zraněné, ale údajně neměly tak šokující dopad na veřejnost jako Fentonova pustá krajina.

Gernsheim, Hemit (1988): *The Rise of Photography 1850–1880. The Age of Collodion*. London: Thames and Hudson.

Haworth-Booth, Mark (1984): *The Golden Age of British Photography 1839–1900*. New York: Aperture.

Mrázková, Daniela (1985): *Příběh fotografie*. Praha: Mladá fronta.

Rosenblum, Naomi (1997): *A world history of photography*. New York, London, Paris: Abbeville Press.

Švankmajer, Milan et. al. (1995): *Dějiny Ruska*. Praha: Lidové noviny.